

Ds. J. Riemersma, Sliedrecht

Jacob worstelt met de engel

(Genesis 32: 25-31)

Het thema *Jacobs gevecht met de engel* komt weinig voor in de Hollandse kunst. Dat Rembrandt dit onderwerp tóch als uitgangspunt voor een schilderij neemt, zegt dus iets over zijn geloofsbeleving. Door alle overbodige details van het landschap etc. weg te laten en zich alléén te concentreren op de eenzame worsteling, heeft Rembrandt niet alleen de historische gebeurtenis voorgesteld, maar wordt de ontmoeting ook een symbool voor de worsteling van elk gelovige met God. Dit accent speelt bijv. een belangrijke rol in Calvijns uitleg van Genesis 32. En zo heeft ook Rembrandt zelf met God gestreden in de moeilijke tijden van zijn leven.

Er zit een duidelijke ambivalentie in het schilderij: *Enerzijds* ligt de nadruk op de worsteling – de engel die de heup van Jacob klem houdt met de linkerhand – *anderzijds* wordt ook het moment van de zegen verbeeld. Dat gebeurt door de vriendelijke blik waarmee de engel op Jacob neerkijkt en door de zorgzaam uitgespreide vleugels. Dit is de doorbraak van de genade van God!

Doordat Rembrandt helemaal inzoomt op de interactie tussen engel en mens, raak je er als kijker

ook zélf direct bij betrokken. Omdat je Jacob op de rug ziet, kun je je met hem identificeren en kom je als kijker ook zelf in de positie van Jacob terecht. En je gaat het met Jacob meebidden: "O, Here God, laat mij niet los, laat mij niet in de steek, ik laat U niet gaan, tenzij Gij mij zegent!" (Gen.32: 27)

Maar dan, door de worsteling heen, mag je het ook samen met Jacob en Rembrandt mee beleven: "Onder Uw vleugels schuil ik, o Here!" (Psalm 61: 5).

Inhoud

Jacob worstelt met de engel 169
Ds. J. Riemersma, Sliedrecht

De stad, de toren en de Naam (III, slot) 170

Over de actualiteit van de torenbouw van Babel
Dr. R. Fernhout, Daarle

Waarden en normen in een postmoderne samenleving (I) 171
Ds. L.J. Geluk, Rotterdam

Moloch in Europa 174
Drs. J.A. Schippers, Rotterdam.

Eerbied 175
n.a.v. de briefwisseling tussen ds. Hegger en prof. Kuitert
Dr. H. Klink, Hoornaar

Agenda 176
Dr. H. Klink, Hoornaar

Een woord van dr. H.F. Kohlbrugge

Mijn eerste en belangrijkste gebed is voortdurend: dat ik het eeuwige leven in het oog van het geloof houd. Die hoop alleen houdt mij overeind...

De stad, de toren en de Naam (III, slot)

Over de actualiteit van de torenbouw van Babel

De torenbouw van Babel is mislukt, maar we wezen er al op dat juist in onze tijd het ideaal van destijds weer en in tot nu toe ongekende mate opgeld doet. We verlangen naar één mensheid, bijeengehouden door alom verstaanbare communicatie, tegen alle mogelijke gevaren behoed door superieure techniek en levend in 'een wereldwijd dorp' ('a global village'). De rol die de God van de Bijbel hierin speelt, is marginaal. Het geloof in Hem wordt gewaardeerd zolang het mensen inspireert om samen met anderen het verlangen naar één mensheid in één wereld te verwerkelijken en hetzelfde geldt voor andere religies. Alles wordt ondergeschikt gemaakt aan een nieuw te vormen 'wij'. Is het dan in het licht van Genesis 11 zo verwonderlijk, dat we juist in onze tijd gruwelijke 'verklonteringen' in de communicatie zien optreden?

Wederzijds verstaan is alom een probleem geworden en waar de spanningen te hoog oplopen, grijpt men naar geweld. De verworvenheden van onze beschaving blijken dan maar zo in hun tegendeel te kunnen verkeren. De superieure techniek behoedt de mensheid niet meer, maar levert uitgekiend wapentuig om anderen uit de weg te ruimen. Over de gehele aarde ligt een gigantisch arsenaal van zulke wapens gereed. Trouwens, het de hele wereld omvattende communicatie- en informatie-medium internet is van oorsprong een militaire vinding evenals het 'wereldwijde plaatsbepalingssysteem' (GPS). De onstuimige ontwikkeling van beide in vreedzame toepassing verschaft omgekeerd, in geval van conflict, aan

gewapende acties ongekende mogelijkheden tot vernietiging. Kortom, de huidige mensheid heeft alles in huis om in geval van ernstige miscommunicatie van de gehele aarde in plaats van een 'wereldwijd dorp' een wereldwijde jungle te maken.

In de vlakte van Sinear blijft ondertussen een onvoltooid stad achter. Deze stad krijgt ook een naam. In de vertaling van het NBG lezen we: "Men noemde haar Babel, omdat de Here daar de taal der gehele aarde verward heeft en de Here hen vandaar over de gehele aarde verstrooid heeft." De Statenvertaling blijft dichter bij de grondtekst met "Daarom noemde men haren naam Babel..." Hierdoor krijgt het woordje 'naam' de nadruk die kennelijk bedoeld is. De mensen wilden zich een naam maken om niet over de gehele aarde verstrooid te worden en er komt ook een naam, maar dan voor het monument van hun falen: 'Babel', hier afgeleid van het werkwoord dat we reeds tegenkwamen: balal, 'verwarren'.

In de bekende liedbundel *Alles wordt nieuw* van Hanna Lam en Wim Terburg heet het: "...Babel werd een babbelstad." Of de dichteres het zich bewust is geweest, weet ik niet, maar in ieder geval schuilt hier, naar mij voorkomt, iets meer achter dan een (woord)speelse vondst. Je hoeft het woord 'babel' maar even wat snel uit te spreken en je komt bij 'babbel'. Dat is geen toeval. Het woord 'babbel' is, evenals bij voorbeeld het Latijnse 'balbus (stotterend)', een klanknabootsing en in de naam 'Babel' kun je wellicht dezelfde klanknabootsing horen. Wat wordt dan nagebootst? Het hakkelen van iemand die over zijn eigen woorden struikelt. 'Babel' is een stukje verklonterde taal. De latere bewoners van de vlakte van Sinear hebben de naam 'Babel' geduid als 'bab-il', 'poort van (een) god'. Dat is wel heel iets anders! Desondanks schuilt er een element van waarheid in, al is het ongetwijfeld een geheel andere waarheid dan de bedenker van deze duiding zal hebben bedoeld. Hier is inderdaad een God 'naar binnen' gekomen bij de mensen, en wel om hun communicatie te verstoren. De ene taal werd wartaal. De 'Poort van God' is 'Gebrabbel'.

De vaststelling dat "de Here daar de taal van de gehele aarde verward heeft en hen vandaar over de gehele aarde verstrooid heeft" vormt het einde van het verhaal. Het is een trieste samenvatting van het geheel. Van

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Ds. J.K. Vlasblom, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Ds. L.J. Geluk en Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Drs. J.G. Barnhoorn, Dhr. T. van Es, Dr. R. Fernhout, Dr. M. Verduin en Ds. I.J. Wisse.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementprijs: € 19,50 per jaar

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij Ridderprint, Ridderkerk

de ene taal van 'de gehele aarde' is niets meer over en de verstrooiing over 'de gehele aarde' is een feit geworden. Daarbij komt dan nog de voor een modern mens haast onverteerbare constatering dat de Here zelf deze rampzalige gang van zaken veroorzaakt heeft, weliswaar in reactie op het handelen van de mensen, maar toch... Desondanks eindigt deze geschiedenis niet met een zwart gat. De verstrooiing over de gehele aarde roept de herinnering op aan de eerder genoemde zegen die God ooit aan de mensheid heeft gegeven: "... vervult de aarde" (Gen. 1:28 en 9:1). Uit het vervolg zal blijken, dat God juist in de verstrooiing *sub contrario*, dat wil zeggen 'onder de schijn van het tegendeel', zijn zegen waarmaakt. De verstrooiing zal ooit tot vervulling leiden. Dat ligt reeds besloten in het vers dat onmiddellijk volgt op genoemde slotzin..

De tekst gaat verder met: "Dit zijn de nakomelingen van Sem..." Het klinkt haast bizar, maar het woord 'sem' ofwel 'sjem' in het Hebreeuws betekent 'naam'. Dat kan in verband met de voorgaande geschiedenis niet toevaltig zijn. Tot tweemaal toe was er sprake van een naam. Eerst waren er de mensen die tegen elkaar zeiden: "... laten wij ons een naam maken, opdat wij niet over de gehele aarde verstrooid worden", vervolgens was er de naam die ze werkelijk voor zich gemaakt hebben: Babel. Wanneer de geschiedenis dan vervolgt met 'de nakomelingen van Naam' kan dit maar één betekenis hebben: Nu komen de mensen met wie de Here Zich een naam gaat maken op de aarde. Het lijkt mij dan ook buiten kijf dat de geschiedenis van de torenbouw die wat de volgorde in tijd betreft, vóór de volkenlijst van Genesis 10 thuishoort, met opzet hier is geplaatst om rechtstreeks aan te kunnen sluiten op de lijst van nakomelingen van de man die 'Naam' heette.

Uit deze merkwaardige overgang valt in beginsel het hele verdere verloop van de 'bijbelse geschiedenis'

af te leiden als de geschiedenis van een God die op geheel eigen wijze, tegen alle menselijk pretenties in, zijn zegeningen verwerkelijkt. Met de verkiezing van Sem heeft de Here uiteindelijk de over de gehele aarde verstrooide volkerenwereld op het oog. Ik kan hier slechts enkele hoofdpunten noemen. In Genesis 12 wordt aan de nakomeling van Sem, Abram, beloofd: "...met u zullen alle geslachten van de aardbodem gezegend worden" (Gen. 12:3; vergelijk Gal. 3:8). De Here wijzigt later zijn naam in Abraham met als motivering: "...omdat Ik u tot een vader van een menigte van volken gesteld heb" (Gen. 17:5; vergelijk Rom. 4:16-18). Volgens de bekende middeleeuwse Joodse exegeet Rasji houdt deze naamsverandering in, dat Abraham nu de vader van de hele wereld zal worden! Het Nieuwe Testament vangt aan met het geslachtsregister van "de zoon van David, de zoon van Abraham" Jezus Christus (Matth. 1:1), van wie later de apostel Petrus zal getuigen: "...er is ook onder de hemel geen andere naam aan de mensen gegeven, waardoor wij moeten behouden worden" (Hand. 4:12). Deze ene naam 'onder de hemel' is het goddelijk antwoord op de torenbouw van Babel. Op het Pinksterfeest wordt de spraakverwarring opgeheven, wanneer mensen uit 'alle volken onder de hemel' tot hun verbazing constateren: "...wij horen hen in onze eigen taal van grote daden Gods spreken" (Hand. 2:5 en 11). Tenslotte is er het bijbelse tegendeel van Babel, de stad Jeruzalem waarvan de Here zelf zegt: "...de plaats die Ik verkoren heb om daar mijn naam te doen wonen" (Neh. 1:9). Deze stad is - in al haar ups en downs tot heden toe! - de voorbode van het nieuwe Jeruzalem dat zal nederdalen 'uit de hemel, van God' (Openb. 21:2). Van dit Jeruzalem wordt gezegd: "...de volken zullen bij haar licht wandelen" (Openb. 21:24). Wat in Babel verstrooid werd, vindt elkaar dank zij de ene naam 'onder de hemel' in Jeruzalem weer terug.

Ds. L.J. Geluk, Rotterdam

Waarden en normen in een postmoderne samenleving (I) *

Het zal u waarschijnlijk vergaan als mij: wanneer je na jaren nog eens komt in de stad of het dorp waaraan je de meeste jeugdherinneringen hebt, is er veel onherkenbaar veranderd. Soms zo ingrijpend, dat je de bekende omgeving van voorheen nauwelijks meer herkent. De bakker op de hoek, de kruidenier daar schuin tegenover

– van hun winkels is geen spoor meer terug te vinden. Misschien heeft ook de school waar we als zesjarige naar toe gingen plaats moeten maken voor nieuwbouw. Is de kerk waar u werd gedoopt er nog? En het gymnasium, waar u de rijtjes leerde: rosa, rosae, rosae, rosam, rosa? Waar staat in dorp of stad van uw jeugd tegen-

woordig de moskee? Steden en dorpen zijn in een halve eeuw dikwijls verdubbeld of verdrievoudigd in inwonertal en uitgestrektheid.

Niet alleen steden en dorpen zijn dikwijls sterk veranderd, ook de Nederlandse landschappen zijn op vele plaatsen door de uitbreiding daarvan en door de aanleg van industrie- en bedrijventerreinen totaal bedorven. Het autoverkeer is op de wegen uitbundig toegenomen. Het bekende en vertrouwde is helemaal wèg of zo geheel veranderd en dat doet soms pijn.

Er is nog veel meer veranderd. De in onze jeugd vertrouwde "zuilen" die kenmerkend waren voor onze maatschappij, zijn gesloopt. De kerkelijke en politieke situatie is ingrijpend gewijzigd. De mentaliteit van ons volk heeft een omslag beleefd. Dit is wel het ingrijpendst. Die situatie is niet in één dag of één jaar ontstaan, het is gevolg van een proces dat nog volop aan de gang is, maar waarin de jaren zestig een sleutelpositie innemen.

Nu moeten we het verleden niet mooier maken dan het was! Godfried Bomans schreef al in 1956, dat was dus de tijd dat wij jong waren: "De Nederlandse jeugd verkeert in een voortdurende toestand van geïrriteerdheid. Voor zover mijn reizen strekken, kan ik vaststellen, dat ons land het enige is, waar men zonder aanwijsbare reden kan worden nageroepen en uitgejouwd, waar ruiten worden ingegooid, voorbijgangers gemolesteerd, bomen beschadigd, planten uitgerukt en waar leegstaande huizen van de zolder tot de kelder worden leeggebroken. Het is een vaderlands euvel, dat men nergens in die mate aantreft." Op zoek naar de oorzaak van dit gedrag komt Bomans uit bij: de opvoeding, die alles te wensen overlaat, het ontbreken van gezag en het gemis aan burgerzin. (*Werken*, V, 646-648).

Die geïrriteerde jongeren van 1956, de nozems van die jaren en de oproermakers van de jaren zestig zijn inmiddels vaders en moeders, grootvaders en grootmoeders geworden en hebben de samenleving niet veredeld en op een hoger peil gebracht.

Soms hebben wij, of sta ik daar alleen in (?) het gevoel: wij zijn wel nooit geëmigreerd, maar anno 2006 wonen wij in een ánder land dan waarin wij geboren werden en opgroeiden. Een ander land dan waaraan wij ons jeugdherinneringen hebben, aan thuis, aan onze vader en moeder en hun vrienden. De naam is gebleven, maar Nederland is een ander land dan, zeg medio de 20^e eeuw. Hoe is dat zo gekomen? Wat staat ons in Nederland, wat staat ons als christenen te doen?

U hebt mij uitgenodigd om een gesprek op gang te brengen over waarden en normen in een postmoderne samenleving. Ik dank u voor die uitnodiging die ik niet

heb willen afwijzen, al stelde zij mij wel voor een niet geringe opgave.

Laat ik met de laatste woorden in de titel van de inleiding beginnen. Hoezeer de samenleving een veel-stromenland is, ervaren wij dagelijks. Zij is veel complexer dan een halve eeuw geleden. De termen multi-cultureel en multi-religieus horen en lezen wij bijna dagelijks. Het betekent een botsing van culturen en een botsing van religies, alleen zijn die botsingen nog niet grootschalig of bloedig zoals in landen als Sri Lanka, Indonesië, Pakistan, India, Irak en andere meer. Deze landen kennen de situatie – bloedige conflicten – die voor Europa nieuw is al veel langer. Het terrorisme, zoals waarmee de Verenigde Staten, Engeland en Spanje al kennis hebben gemaakt en zoals wij ook al kleinschalig hebben ervaren, is een dreiging die over landsgrenzen heengaat. Overigens zijn er die vrezen dat het in Frankrijk, met zijn vier miljoen Algerijnen plus nog vele andere allochtonen tot een burgeroorlog komen kan.

De term "postmodernisme" is geïkt door de Franse filosoof Jean-François Lyotard (1924 – 1998), die in 1979 zijn boek *La condition postmoderne – rapport sur le savoir* publiceerde. Het is een moeilijke studie over het weten in de hoogontwikkelde informatiemaatschappij. Lyotard hield zich bezig met studies over kunst en architectuur, politiek, literatuur en (onder invloed van Wittgenstein) met het verschijnsel: taal. Uit een biografische notitie citeer ik: "Uit afschuw voor de absolute en gewelddadige waarheidsaanspraken van het fascisme (Auschwitz) en communisme (de Goelag-archipel) geeft Lyotard de onherleidbare differenties (verschillen) een centrale plaats in zijn denken en bekritiseert hij uit naam daarvan alle vormen van denken die deze verschillen trachten te herleiden tot een eenheid."

De "absolute waarheidsaanspraken", de "grote verhalen", de grote systemen zijn ingestort - wat nu? Een krachtige bijdrage aan de instorting daarvan is geleverd door de beide wereldoorlogen. De mensheid droomde rond de wisseling van de 19^e en de 20e eeuw, de tijd van het modernisme en/of positivisme, van een steeds voortschrijdende vooruitgang. Nieuwe ontdekkingen werden met verrukking begroet. "Men verwachtte alles van de toekomst. Alles, behalve de oorlog. Dit oude monster werd beschouwd als praehistorisch, als een anachronisme." (Raoul Stéphan, *Het Westen op de dwaalweg*, 9) Die verwachtingen zijn ingestort. Zij waren irreëel. Als christenen zeggen wij: zij hielden met God geen rekening. Zij gingen aan het getuigenis van de Heilige Schrift geheel voorbij. Het behoorde tot het "moderne denken", tot het "positivisme" die grote verwachtingen te koesteren.

Ná het modernisme kwam het "post-modernisme" op. Daarvoor hebben "constructies", systemen, "grote verhalen" afgedaan. Kijk maar naar de afloop van het nationaal-socialisme en het communisme. Men meende zo'n stelsel te kunnen realiseren. Neen dus. Grote, abstracte denksystemen kunnen niet in werkelijkheden worden omgezet. Vanuit deze ontdekking, deze ontgoocheling kwam het post-modernisme op. Dit wil het moderne denken *voorbij*. Het is in feite *antimodern*. Voor het moderne denken stonden dingen vast. Het subject kon de objecten waarnemen en, geleid door de rede, zou men de absolute waarheid kunnen bereiken. Het post-modernisme legt alle nadruk op het *subject*, dat in zijn diversiteit de werkelijkheid geheel verschillend ervaart en welks zintuigen niet volkomen zijn, zodat een volstrekt vatten van de werkelijkheid onmogelijk is. Ieder heeft zijn eigen, zijn "klein verhaal", en daarin wordt de mens geheel teruggeworpen op zichzelf. Wie is nog bevoegd normatief vast te stellen wat goed en kwaad is? Wie is in staat te beslissen wat waar en onwaar is? Voor het algemeen is dat onmogelijk, slechts de individu kan zeggen wat voor hem of haar in dit opzicht geldt.

Het kan niet verwonderen dat Lyotard tegen het einde van zijn leven getuigde van leegte en angst. Op de achtergrond van het postmodernisme staan Nietzsche, Freud en het existentialisme, die in al hun verscheidenheid alle nadruk legden op het individu en diens gevoelens, diens ervaringen. Dus op het subjectieve, het "ik".

Wanneer wij bedenken dat de overgrote meerderheid van de mensen leeft bij verdunde affreksels van heersende filosofieën, dan begrijpen wij dat deze gedachtegangen niet zijn blijven hangen in studeerkamers en zijn blijven steken in nagenoeg onbegrijpelijke boeken en formuleringen, maar de cultuur, de samenleving en het straatbeeld bepalen. Hoe ziet die postmoderne mens eruit? Hoe denkt en doet hij en zij? Trouwens, terzijde opgemerkt: er kan van een wisselwerking gesproken worden. Een goed waarnemer, een denker merkt eerder dan een doorsnee burger op wat in de samenleving gist en woelt en kan dit in een denkraam plaatsen.

Om die vraag aangaande de postmoderne mens beantwoorden, maak ik gebruik van een karakteristiek die oud-minister J. Pronk eens hanteerde in een lezing, waarin de postmoderne mens aan de orde kwam. Hij stelde dat deze wordt gekenmerkt door "drie M's": mijn, meer, materie. (Zie A.H. van Luyn, *Waarden en deugden*, blz. 149)

Voor ik vervolg, verontschuldig ik me voor het feit

dat ik vrij grove lijnen trek en niet zelden generaliseer. Dat moet wel, willen we zicht hebben op de situatie die vandaag onze aandacht vraagt. Gelukkig zijn er uitzonderingen. Maar het gaat me om wat zich overwegend en doorslaggevend aan ons in de huidige maatschappij vertoont. Daarbij vergeten we niet dat een mentaliteit die in een samenleving dominant is, niet van de ene op de andere dag is ontstaan. Er is een doorgaans lange periode waarin een omslag zich realiseert. De uitersten die in een en dezelfde cultuur gevonden worden, kunnen onderling zeer sterk verschillen en doen dat vandaag de dag ook. Maar, nogmaals, het gaat me om de mentaliteit die in onze maatschappij overheerst en een felle uitstraling heeft. Keren wij nu terug naar de "drie M's", waarvan de eerste *mijn* is.

De postmoderne mens heeft een sterk ego. Hij is zeer *egoïstisch*, zo niet *egoïstisch*, en *individualistisch*. Hij vindt belangrijk wat hij belangrijk vindt. Hij is de mens van de "ikcultuur". Hij leeft in de eerste plaats voor zichzelf. De ander is alleen belangrijk voorzover hij deze kan gebruiken om zijn doel te bereiken. Overigens geldt: ik doe wat ik wil. Ik doe waar ik zin in heb. Ik doe wat ik fijn vind. Niet gauw zal ik de man vergeten, die direct na de Tsunami van december 2004 geïnterviewd werd op het strand van - ik meen - Thailand, waarbij hem de vraag gesteld werd hoe hij kon genieten met meerdere doden dicht om zich heen. Zijn reactie was: "Je leef toch voor je eige!" We komen deze mens overal in onze cultuur tegen. Hij is ook *autonoom*. Hij is zichzelf tot wet, want hij is wars van heteronomie, de omstandigheid dat een ander hem wetten stelt.

Overigens is diezelfde autonome mens erg geïmponeerd door wat de media - met hun grote macht - aan het kijkend, luisterend en lezend publiek opdringen hoe "men" moet leven, hoe "men" zich moet kleden, wat "men" moet denken, hoe "men" moet stemmen. Eén van de verschijnselen van de postmoderne samenleving is dan ook de massamens. Het "ik" gaat onder in het "men". Bij dit alles komt dat hij bitter weinig gevoel voor de gevoelens van anderen heeft. Daarom behoort tot deze cultuur dat het kwetsen van anderen bepaald geen uitzondering is, want "mijn" vrijheid staat hoog in het vaandel. "Ik moet kunnen zeggen wat ik vind."

* Dit artikel gaat terug op een lezing die 18 oktober 2006 in Hoevelaken werd gehouden voor het verband van Hervormd-Gereformeerde emeriti predikanten. De tekst werd hier en daar verkort en gewijzigd, het karakter van een lezing bleef bewaard.

Moloch in Europa

In het jaar 2003 werden in de 25 lidstaten van de Europese Unie bijna één miljoen kinderen geaborteerd. Laat dit desastreuze cijfer eens op u inwerken. Een omrekening leert dat het hier om twee kinderen per minuut gaat, wier leven in de knop wordt gebroken – ‘onderbroken’ zoals de media eufemistisch zeggen, omdat zij de werkelijkheid (‘afbreken’) vermijden.

Sollen met de wet

Vorige week ontstond er enige opschudding in West-Europa door een uitzending van de Deense televisie DR1, die op maandagavond 30 oktober jl. ook via het programma *Netwerk* in Nederland werd getoond. Een Deense journaliste die ruim 31 weken zwanger was, klopte uit journalistieke overweging aan bij de kliniek Ginemedex in Barcelona. Daar bleek zij zonder enige bemerking van betekenis een abortus te kunnen ondergaan. Volgens de directeur van de kliniek, Carlos Morin, was zo’n late abortus veilig uit te voeren en zou ze er geen wettelijke problemen mee krijgen. De hiervoor noodzakelijke psychologische test was volgens de arts niet meer dan een “bureaucratische formaliteit”. Hij verklaarde dat tegen betaling van ruim 4.000 euro (!) ook vrouwen uit Nederland, Portugal, Frankrijk en zelfs Australië hun baby hebben laten weghalen. In de *Netwerk*-uitzending zei de Nederlandse abortusarts Florian Willems dat hij er niet van opkeek. Volgens hem zijn abortusartsen gewend “te stoeien met de wet” en daarbij de “grenzen van de wet op te zoeken”. Neen dus: dit is sollen met de wet, wat leidt tot rechteloosheid. Onthutsend dat door dergelijke *immorele* praktijken de wettelijke abortusgrens van 14 weken in Duitsland, 22 weken in Spanje en die van 24 weken in Nederland wordt genegeerd. En dat zonder enige gêne. Het lijkt erop dat bij betrokkenen het recht op leven van het ongeboren kind nauwelijks enig gewicht in de schaal legt.

Het “recht op vrij verkeer van personen” zoals dat in het Verdrag over de Europese Unie is vastgelegd, maakt het voor zwangere vrouwen in de EU-lidstaten mogelijk om vrijelijk naar de kliniek Barcelona te reizen. Op deze wijze kunnen zij het strafrecht in hun eigen land ontduiken. Tenzij de regeringen van de lidstaten hier iets tegen ondernemen en het ‘abortustoerisme’ een halt toeroepen. Bijvoorbeeld door abortusklinieken ertoe te verplichten dat zij de abortuswetgeving van het land van

herkomst respecteren. In combinatie met een goede registratie – en begeleiding - van zwangere vrouwen in eigen land kan zo deze ondergraving van het strafrecht worden gestopt. Nederland gaat evenmin vrijuit, want vele Duitse meisjes en vrouwen komen naar de abortusklinieken in ons land.

Abortus is *niet* normaal

Maar er is veel meer nodig. Allereerst dat het niet blijft bij verontwaardiging. Publieke bewustwording is nodig, zodat bij velen in West-Europa het morele besef (her)ontwaakt dat abortus provocatus niet normaal is, maar een uitzondering voor aanstaande moeders wier leven – medisch gezien - werkelijk gevaar loopt. In de tweede plaats zouden vrouwen die ongewenst zwanger zijn niet ‘automatisch’ naar een abortuskliniek moeten worden doorverwezen, maar ook op serieuze wijze alternatieven aangeboden krijgen, eventueel met inschakeling van de VBOK of andere organisaties. Juist door een late abortus komt een aanzienlijk aantal vrouwen later in ernstige psychische problemen. De meeste beleidsmakers en politici doen niets met dit gegeven. In de derde plaats is een forse aanscherping en verduidelijking van de abortuswetgeving nodig, zodat (abortus)artsen de wet niet kunnen manipuleren en hun persoonlijke moraal (of financieel belang?) laten prevaleren boven de “formele” grenzen. Een heel duidelijke en bijbels verantwoorde grens is dat het menselijk leven vanaf de conceptie beschermwaardig is. Terecht voert drs. L.P. Dorenbos met zijn organisatie *Schreeuw om leven* daar al jaren actie voor. Niet altijd op een even geslaagde manier. Maar moed en passie kunnen hem beslist niet worden ontzegd. Evenzo zijn de Staatkundig Gereformeerde Partij en de ChristenUnie roependen in de politieke woestijn. Hoewel ook in het CDA veel tegenstanders tegen abortuspraktijken zijn, maakte het kabinet Balkenende III helaas geen haast met de evaluatie van de Wet Afbreking Zwangerschap, maar gaf voorrang aan de sociale hervorming. In de aanloop naar de verkiezingen op 22 november lijken de meeste kiezers en politici zich druk te maken om andere zaken, zoals het koopkrachtplaatje, ontslagrecht en ‘gratis’ kinderopvang.

Moloch in Europa: twee abortussen per minuut, dat is 2880 per dag. Eén op de zes zwangerschappen in Europa (EU25) eindigt in een abortus. In Nederland steeg

het aantal abortussen de laatste tien jaar met 45 procent, in Spanje met 75 procent. Ongeboren kinderen kunnen niet hun stem verheffen, laat staan op straat demonstre-

Dr. H. Klink, Hoornaar

Eerbied

Onlangs stond in het dagblad *Trouw* een briefwisseling te lezen tussen prof. dr. H.M. Kuitert en ds. H.J. Hegger. Ds. Hegger, die inmiddels 90 jaar is, riep prof. Kuitert op tot bezinning: "Kijkt Kuitert, die gedurende zijn leven meer en meer de fundamenten van het christelijk geloof aan kritiek onderhevig maakte, ja zelfs ondergraven heeft, ooit kritisch naar zichzelf en zijn verregaande en boude beweringen? Weet hij wel zo stellig wat hij beweert?" In feite deed ds. Hegger een oproep tot zelfonderzoek. Wat hem tot deze oproep machtigde was de leeftijd van hemzelf en van prof. Kuitert. Beiden zijn oud, beiden staan, menselijkerwijs gesproken, niet meer ver af van de dood. Daarna volgt het moment, aldus ds. Hegger, dat zij voor God hun leven onder ogen moeten zien. Des te meer dringt het om – voor het zover is – eerlijk naar je eigen leven te kijken.

Prof. Kuitert reageerde verbeten: Ondanks de mooie verpakking zat de brief van ds. Hegger vol venijn. Dit was geestelijke terreur, een opdringen van een geloofs-overtuiging waarvan hij zich vrij had gemaakt. Wat kun je weten van God? Nauwelijks iets. Als Hij al bestaat, hetgeen prof. Kuitert meer dan betwijfelt. En... een hemel bestaat niet. Het enige wat te constateren valt, is dat er *mensen* zijn die over God spreken. Maar hun religieus besef stoelt nergens op. Mensen beweren dingen, maar dat schept geen enkele garantie. En de Bijbel is een boek waarin mensen praten over God, meer niet.

Wie de briefwisseling gevolgd heeft, kan zich niet aan de indruk onttrekken dat ds. Hegger wel heel dichtbij de ziel van prof. Kuitert is gekomen. Vandaar diens affectieve en geïrriteerde reactie. Het leek alsof prof. Kuitert door een wesp gestoken was. Zijn antwoord werd een verweer, waarin in elke regel *dédaïn* en irritatie te proeven viel. Het antwoord op de open brief deed me denken aan de reactie van een volwassene op een mug. Net als je denkt te gaan slapen hoor je zijn gezoem. Juist het feit dat zo'n klein, onooglijke diertje zo'n effect op je heeft, maakt dat je je des te meer gehinderd voelt. Het gevolg is dat de irritatie zo de overhand heeft, dat je de dekens van je afgooit, het licht aan doet en hem zoekt. Zijn hinderlijke geluid wil je niet horen. Zo reageerde prof. Kuitert.

ren. Daarom worden christenen in het bijzonder geroepen om hun mond open te doen "voor de stomme, voor de rechtzaak van allen, die zouden omkomen." (Spreu-

Je kunt je, gezien de toch wel *hautaine* en getergde reactie afvragen of ds. Hegger er verstandig aan deed om prof. Kuitert op zijn geweten en waarheidszin aan te spreken. Maar wie zal een 90-jarige beoordelen, die er oprecht behoefte aan heeft, om ten minste één keer een leeftijdgenoot aan te spreken, die van het geloof der vaders is afgeweken en ondergraaft wat voor velen heilig is? Ds. Heggers poging tot een gesprek is eerlijk en goed bedoeld geweest. Zonder enige twijfel. Maar de vraag is of een open brief in de geest van ds. Hegger aan prof. Kuitert besteed is...

Wie zich ook maar enigermate verdiept heeft in de boeken van prof. Kuitert weet dat hij het christelijk geloof tot in de wortel ondermijnt. Het beste is maar de boeken ongelezen te laten, en dat niet alleen vanwege de *inhoud*. Daar is zo ontzaggelijk veel op af te dingen, maar vooral om de *toon* die erin aangeslagen wordt. Prof. Kuitert schrijft zonder affiniteit met datgene waarover hij schrijft. In plaats van affiniteit en eerbied is er cynisme en afweer. Zonder enige schroom schrijft hij alsof hij de stof volkomen beheerst over de heiligste dingen. En dat vaak op een platte manier. Dat bedoelde ds. Hegger natuurlijk ook aan te wijzen, toen hij aan prof. Kuitert vroeg: "Ben jij wel zo zeker van wat je beweert?"

Dit gebrek aan werkelijke schroom met betrekking tot het heiligste en dit gebrek aan zelfkritiek is kenmerkend voor veel theologen uit de 20e eeuw. Eén naam wil ik in dit verband noemen, die van Rudolf Bultmann. Hij was een groot geleerde, een kenner van de nieuw-testamentische wereld als weinig anderen. Vandaar zijn grote invloed in de kerk, vooral in Duitsland. Veel heeft hij als exegeet bijgedragen aan de kennis van het Nieuwe Testament. Desalniettemin is zijn theologie bijzonder schadelijk geweest en dat vanwege een *hypothese*! Op grond van een hypothese heeft hij het christelijk geloof tot in de kern aangetast. Hij benaderde de boodschap van het Nieuwe Testament namelijk vanuit een zogenaamde gnostische mythe die in de tijd van de apostelen bestaan zou hebben. Die gnostische mythe zou het raamwerk zijn geweest voor de leer van de apostelen. In deze mythe zou

het gaan over een goddelijk mens die eens zou verschijnen en de mensheid weer bij God zou brengen. Welnu, Bultmann ging ervan uit dat de volgelingen van de Here Jezus Christus een dergelijke mythe op Hem en zijn leven van toepassing achtten. Dan is het begrijpelijk dat zij Hem gingen zien als Gods eigen Zoon, die opgestaan was en ten hemel was gevaren. Jezus zelf heeft dat volgens Bultmann nooit beweerd. Zijn boodschap was dat de mens gesteld werd voor de existentiële keuze: óf God óf de wereld. Omdat dát de kern van de boodschap is, doet de kerk er volgens Bultmann goed aan, om alles wat er vanuit die mythe omheen is verzonnen, uit haar boodschap weg te snoeien. Dan houd je de eigenlijke boodschap van Jezus over, die misschien acceptabel is voor de moderne mens. De kern die Bultmann overhield kwam merkwaardig dichtbij de existentiële filosofie, die in zijn dagen populair was en die hij vooral gevonden had bij Heidegger.

Zoals gezegd: Bultmann werkte met een pure hypothese. Inmiddels is door uitzonderlijk goede studies vooral in het Duitse taalgebied zondermeer gebleken dat zijn veronderstelling, die hij met veel kracht naar voren bracht, volkomen uit de lucht gegrepen is. Maar ondertussen! Tal van predikanten zijn erdoor beïnvloed en hebben dit op de kansel gebracht. Tal van gemeentelieden moesten preken aanhoren die gedrenkt waren in de geest van Bultmann en andere geleerden die in zijn spoor gingen. Zo werd het geloof van de gemeente ondergraven en is er heel veel kwaad aangericht. En dat door een theorie die inmiddels allang achterhaald is. Maar de golven van deze storm blijven nadeinen – in Duitsland en zelfs ook in Nederland, waar mensen als prof. Kuitert en ds. Nico ter Linden sterk beïnvloed zijn, onder andere door dergelijke theorieën.

Dit voorbeeld geeft te denken. Wat ik eerlijk gezegd niet begrijp is, dat theologen als Bultmann en Kuitert niet terugdeinzen voor de beweringen die ze doen. Het lijkt wel alsof zij een grens zijn overgegaan. In het klassieke Rome werd voorafgaand aan de dagelijks offers die gebracht werden aan de goden door de priester uitgeroepen: *Procul, procul, este profani* ("Sta op een afstand, sta op een afstand, u die nog niet ingewijd bent"). Als de Romeinen dit besef van heiligheid al met zich omdroegen, met betrekking tot hun heiligdom, hoeveel te meer geldt die oproep dan niet waar het gaat over het heiligdom van het Nieuwe Testament en waar het gaat over het diepste van de mens: zijn religieuze verworteling. Zeker als men weet dat men door de positie die men bekleedt verantwoordelijkheid draagt voor vele, vele mensen.

Prof. Kuitert doet boude uitspraken. Over religie en over de nieuw-testamentische boodschap. Komt hem dit toe?

Het is bekend dat de beste psychologen diegenen zijn, die een fijne intuïtie hebben voor de diepte en de fijnmazigheid van de menselijke ziel. De beste zielzorgers en grootste predikers zijn zij geweest die deze diepten kenden, zoals Augustinus. Wie zijn *Belijdenissen* leest, krijgt een indruk van wat dat wil zeggen: religieus besef. Hij kan er alleen maar diepe eerbied voor krijgen. Nooit werden zulke diepe tonen aangeslagen als bij hem en bijvoorbeeld Maarten Luther. Wie is er dan gerechtigd om met het oog op religie zulke drieste uitspraken te doen als prof. Kuitert doet? Hier geldt *procul, procul o este profani!*

Wie thuis raakt in de wereld van het Nieuwe Testament – ook door recente studies van echte geleerden – komt meer en meer onder de indruk van de betrouwbaarheid, de rijkdom en de ongekende uitzichten die oplichten bij Christus en zijn werk. Wie daarna boeken leest als die van Kuitert, kan zondermeer instemmen met Martin Hengel, die zijn ergernis soms kwijt moet over allerlei dingen die op loze gronden beweerd worden: "Laten de zogenaamde kritische theologen met hun boude uitspraken eens kritisch naar *zichzelf* kijken en naar hún gedachtenspinsels!" Hoeveel moest niet worden teruggenomen wat eerst van de daken geschreeuwd werd!

Kortom: de kennis van wat religie is en de wetenschap van het Nieuwe Testament is *juist* dáár veilig waar men *eerbied* kent en schroom, waar men zich voortdurend realiseert wat een gezang zo prachtig onder woorden brengt:

*Ons gevoel en ons verstand,
zijn o Heer zo zonder klaarheid,
als Gij zelf de nacht niet bant,
ons niet stelt in 't licht der waarheid.
't Rechte denken, doen en dichten,
moet Gij zelf in ons verrichten.*

Agenda

Ik maak de lezer attent op de *kerkhistorische agenda* voor het jaar 2007. Deze is onlangs verschenen bij uitgeverij Boekencentrum. De samensteller ervan is ds. Geluk. De agenda onderscheidt zich o.a. door een weekindeling die met de zondag begint, een vermelding van een dagtekst (bijbeltekst) zoals de Evangelische Broedergemeente dit al kent vanaf 1731, daarbij de week- en maandteksten en een dagelijkse vermelding van enkele namen en/of feiten van de cultuur-, de wereld- of kerkgeschiedenis en de geschiedenis van Nederland. De kerkhistorische agenda is een handzame en tegelijk mooie en voornamelijk agenda. Graag beveel ik de agenda bij de lezers aan. Prijs € 11,90. ISBN: 90 239 1983 1

Dr. H. Klink